

دانشکده مهندسی کامپیوتر

بررسی مقاله یادگیری توالی به توالی با شبکه‌های عصبی

گزارش پروژه درس پردازش زبان‌های طبیعی
فاز اول

دانشجو:

مرتضی ذاکری نصرآبادی

استاد:

دکتر بهروز مینایی

آبان‌ماه ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

یادگیری ژرف شاخه‌ای نسبتاً جدید از یادگیری ماشین است که در آن توابع محاسباتی به شکل گراف‌های چند سطحی یا ژرف برای شناسایی و تخمین قانون حاکم بر حل یک مسئله پیچیده به کار بسته می‌شوند. شبکه‌های عصبی ژرف ابزاری برای طراحی و پیاده‌سازی این مدل یادگیری هستند. این شبکه‌ها در بسیاری از وظایف یادگیری ماشینی سخت، موفق ظاهر شده‌اند. به‌منظور استفاده از شبکه‌های ژرف در وظایفی که ترتیب ورودی داده در انجام آن مؤثر است مانند اکثر وظایف حوزه پردازش زبان طبیعی، شبکه‌های عصبی مکرر ابداع گشتند که بازنمایی مناسبی از مدل‌های زبانی ارائه می‌دهند. این مدل‌ها در حالت ساده برای همه وظیفه‌های یک مدل زبانی مناسب نیستند. در این گزارش مدل خاصی از شبکه‌های مکرر تحت عنوان مدل توالی‌به‌توالی یا کدگذار-گدگشا بررسی می‌شود که برای وظایفی که شامل توالی‌های ورودی و خروجی با طول متفاوت هستند؛ نظیر ترجمه ماشینی، توسعه داده شده و توانسته است نتایج قابل قبولی را در این زمینه تولید کند.

کلیدواژه‌ها: مدل توالی‌به‌توالی، شبکه عصبی مکرر، یادگیری ژرف، ترجمه ماشینی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ج	فهرست شکل‌ها
ح	جدول واژگان و نمادهای اختصاری
۱	۱ مقدمه
۲	۱-۱- شرح مسئله و اهمیت موضوع
۳	۱-۲- اهداف و راهکارها
۴	۱-۳- داده‌ها و نتایج
۴	۲ مفاهیم اولیه
۵	۲-۱- مدل زبانی
۵	۲-۲- شبکه‌های عصبی مکرر
۷	۲-۳- ترجمه ماشینی عصبی
۸	۳ کارهای مرتبط
۹	۴ مدل توالی به توالی
۱۰	۴-۱- آموزش شبکه
۱۲	۴-۱-۲- جزئیات آموزش شبکه
۱۳	۵ آزمایش‌ها
۱۳	۵-۱- پیاده‌سازی
۱۴	۵-۲- جزئیات مجموعه داده
۱۴	۵-۳- کدگشایی و امتیازدهی مجدد
۱۴	۵-۴- وارون‌سازی جملات مبدأ
۱۴	۵-۵- ارزیابی نتایج
۱۵	۵-۶- کارآمدی روی جملات طولانی
۱۵	۵-۷- تحلیل مدل

۱۵	۶ نتیجه‌گیری و کارهای آتی
۱۶	مراجع
۱۷	واژه‌نامه

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل (۱) یک طرح‌واره از مدل توالی‌به‌توالی متشکل از دو RNN. این مدل توالی ABC را به‌عنوان ورودی خوانده و توالی WXYZ را به‌عنوان خروجی تولید می‌کند. مدل پس از تولید نشانه <EOS> روند پیش‌بینی خود را متوقف می‌کند. ۳	۳
شکل (۲) گراف محاسباتی مربوط به یک نوع RNN که یک توالی ورودی از مقادیر x را به یک توالی خروجی از مقادیر o نگاشت می‌کند. فرض شده است که خروجی o احتمالات نرمال نشده است، بنابراین خروجی واقعی شبکه یعنی \hat{y} از اعمال تابع بیشینه هموار روی o حاصل می‌شود. چپ: RNN به‌صورت یال بازگشتی. راست: همان شبکه به‌صورت باز شده در زمان، به‌نحوی که هر گره با یک برجسب زمانی مشخص شده است. ۶	۶
شکل (۳) طرح‌واره‌ای از حالت‌های مختلف RNN. (الف): شبکه عصبی استاندارد، (ب): شبکه یک به چند، (پ): شبکه چند به یک، (ت) و (ث): شبکه‌های چند به چند. ۷	۷
شکل (۴) مدل RNN کدگذار-کدگشا، که برای یادگیری تولید توالی خروجی $\langle y_1, \dots, y_{n_y} \rangle$ از روی توالی ورودی $\langle x_1, \dots, x_{n_x} \rangle$ به‌کار می‌رود. ۹	۹
شکل (۵) نمایش نحوه آموزش مدل توالی‌به‌توالی روی وظیفه NMT. ۱۲	۱۲

جدول واژگان و نمادهای اختصاری

کوتاه نوشت

مفهوم کوتاه نوشت

CNN	Convolutional Neural Networks
DNN	Deep Neural Network
LM	Language Model
LSTM	Long-short term memory
NLP	Natural Language Processing
NLM	Neural Language Models
NMT	Neural Machine Translation
ReLU	Rectified Linear Unit
RNN	Recurrent Neural Network
SMT	Statistical Machine Translation

۱ مقدمه

مدل‌ها و روش‌های یادگیری به کمک شبکه‌های عصبی ژرف (DNNs)^۱ اخیراً، با افزایش قدرت محاسباتی سخت‌افزارها و نیز حل برخی از چالش‌های اساسی موجود بر سر راه آموزش و یادگیری این شبکه‌ها، بسیار مورد توجه واقع شده‌اند. DNNها در انجام وظایف سخت یادگیری ماشین مانند تشخیص گفتار، تشخیص اشیاء و غیره، فوق‌العاده قدرت‌مند ظاهر شده‌اند و در مواردی روش‌های سنتی را کاملاً کنار زده‌اند. قدرت بازنمایی زیاد DNNها به این دلیل است که قادر هستند محاسبات زیادی را به صورت موازی در چندین لایه انجام داده، با تعداد زیادی پارامتر پاسخ مسئله داده شده را تخمین زده و مدل مناسبی از آن ارائه دهند. در حال حاضر DNNهای بزرگ می‌توانند با استفاده از الگوریتم پس‌انتشار^۲ به صورت بانظارت^۳ روی یک مجموعه آموزش برچسب‌زده و به قدر کافی بزرگ آموزش ببینند. بنابراین در مواردی که ضابطه حاکم بر یک مسئله دارای پارامترهای بسیار زیادی است و یک مقدار بهینه از این پارامترها وجود دارد (صرفاً با استناد به این که مغز انسان همین مسئله را خیلی سریع حل می‌کند)، روش یادگیری پس‌انتشار این تنظیم از پارامترها (مقدارهای بهینه) را یافته و مسئله را حل می‌کند [1].

بسیاری از وظایف یادگیری ماشین به حوزه پردازش زبان طبیعی (NLP)^۴ مربوط می‌شوند؛ جایی که در آن معمولاً ترتیب ورودی‌ها و خروجی‌های یک مسئله مهم است. برای مثال در ترجمه ماشینی دو جمله با واژه‌های یکسان ولی ترتیب متفاوت، معانی (خروجی‌های) مختلفی دارند. این وظایف اصطلاحاً مبتنی بر توالی^۵ هستند. در واقع ورودی آنها به صورت یک توالی

^۱ deep neural networks

^۲ backpropagation

^۳ supervised

^۴ natural language processing

^۵ sequence

است. شبکه‌های عصبی رو به جلو ژرف^۶ برای این دسته از وظایف خوب عمل نمی‌کنند؛ چرا که قابلیت برای به‌خاطر سپاری و مدل‌سازی ترتیب در آنها تعبیه نشده است.

شبکه‌های عصبی مکرر (RNNs)^۷ خانواده‌ای از شبکه‌های عصبی برای پردازش وظایف مبتنی بر توالی هستند. همانطور که شبکه‌های عصبی پیچشی (CNNs)^۸، ویژه پردازش یک تور^۹ از مقادیر، برای مثال یک تصویر، طراحی شده‌اند؛ یک RNN نیز همسو با پردازش یک توالی از مقادیر ورودی $x = \langle x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(n)} \rangle$ ساخته شده است [2]. خروجی RNNها نیز مانند ورودی آنها در اغلب وظایف یک توالی است. این قابلیت پردازش توالی توسط شبکه‌های عصبی، آنها را برای استفاده در وظایف NLP، بسیار درخور ساخته است.

۱-۱- شرح مسئله و اهمیت موضوع

برخلاف انعطاف پذیری و قدرت بالای RNNها، در حالت ساده این شبکه‌ها یک توالی ورودی با طول ثابت را به یک توالی خروجی با همان طول نگاشت می‌کنند. این موضوع اما یک محدودیت جدی است؛ زیرا، بسیاری از مسائل مهم، در قالب توالی‌هایی که طولشان از قبل مشخص نیست، به بهترین شکل قابل بیان هستند و در نظر گرفتن یک طول ثابت از پیش تعیین شده برای ورودی و خروجی به خوبی مسئله را مدل نمی‌کند. برای مثال ترجمه ماشینی (MT)^{۱۰} و تشخیص گفتار^{۱۱} مسائلی از این دست هستند. همچنین سیستم پرسش و پاسخ را نیز می‌توان به صورت نگاشت یک توالی از واژه‌ها به عنوان پرسش، به یک توالی دیگر از واژه‌ها به عنوان پاسخ، در نظر گرفت. بنابراین پُر واضح است که ایجاد یک روش مستقل از دامنه برای یادگیری نگاشت توالی به توالی مفید و قابل توجیه خواهد بود [1].

^۶deep feed-forward neural networks

^۷recurrent neural networks

^۸convolutional neural networks

^۹grid

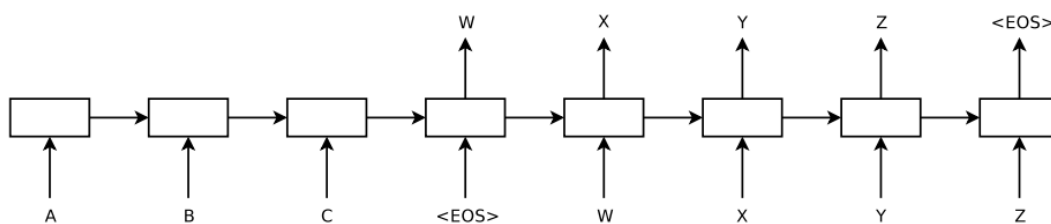
^{۱۰}machine translation

^{۱۱}speech recognition

۱-۲- اهداف و راهکارها

همانطور که دیدیم طیف وسیعی از وظایف NLP مبتنی بر نگاشت توالی‌های با طول نامشخص و متغیر به یکدیگر است. همچنین روش‌های سنتی مثل n-garm دارای محدودیت‌های خاص خود در حل این دسته مسائل هستند و استفاده از روش‌های یادگیری ژرف به وضوح امید بخش بوده است. بنابراین هدف ارایه یک مدل مبتنی بر RNNها جهت نگاشت توالی‌به‌توالی است. در این گزارش راهکار مطرح شده در [1] و نتایج آن به تفصیل شرح داده می‌شود.

Sutskever و همکاران [1] نشان دادند که چگونه یک کاربرد ساده از شبکه با معماری حافظه کوتاه‌مدت بلند (LSTM)^{۱۲} می‌تواند مسائل نگاشت توالی‌به‌توالی را حل کند. ایده اصلی استفاده از یک LSTM برای خواندن توالی ورودی، به صورت یک نمونه در هر مرحله زمانی، جهت اقتباس برداری بزرگ با بعد ثابت و سپس استفاده از یک LSTM دیگر برای استخراج توالی خروجی از آن بردار است. LSTM دوم دقیقاً یک مدل زبانی مبتنی بر RNN است با این تفاوت که حاوی احتمال شرطی نسبت به توالی ورودی نیز هست. قابلیت LSTM در یادگیری موفق وابستگی‌های مکانی طولانی مدت نهفته درون توالی‌ها، آن را برای استفاده در مدل پیشنهادی مناسب ساخته است. شکل (۱) یک طرح‌واره از این مدل را به صورت عام نشان می‌دهد.

شکل (۱) یک طرح‌واره از مدل توالی‌به‌توالی متشکل از دو RNN. این مدل توالی ABC را به عنوان ورودی خوانده و توالی WXYZ را به عنوان خروجی تولید می‌کند. مدل پس از تولید نشانه <EOS> روند پیش‌بینی خود را متوقف می‌کند [1].

^{۱۲}long-short term memory

۱-۳- داده‌ها و نتایج

مدل پیشنهادی در بخش قبل، بر روی وظیفه ترجمه ماشینی عصبی (NMT)^{۱۳} مورد آزمایش قرار گرفته است. برای انجام آزمایش‌ها از مجموعه داده ترجمه انگلیسی به فرانسوی WMT'14 استفاده شده است [3]. همچنین مجموعه داده کوچکتری در [4] وجود دارد که برای آموزش مدل‌های کوچکتر مناسب است. این مجموعه شامل ترجمه‌های انگلیسی به فارسی نیز هست.

نتایج حاصل شده از این کار بدین قرار است. بر روی مجموعه داده WMT'14 با استخراج مستقیم ترجمه از پنج LSTM ژرف با ۳۸۰ میلیون پارامتر، در نهایت امتیاز BLEU معادل ۳۴,۸۱ کسب گردیده است. این امتیاز بالاترین امتیازی است که تا زمان ارایه این مقاله از طریق NMT حاصل شده است. به‌عنوان مقایسه امتیاز BLEU برای ترجمه ماشینی آماری (SMT)^{۱۴} بر روی همین مجموعه داده برابر ۳۳,۳۰ است. این درحالی است که امتیاز ۳۴,۸۱ با احتساب اندازه واژه‌نامه ۸۰ هزار کلمه به‌دست آمده و هر جا که کلمه ظاهر شده در ترجمه مرجع در واژه‌نامه نبوده این امتیاز جریمه شده است. بنابراین نتایج نشان می‌دهد که یک معماری مبتنی بر شبکه عصبی تقریباً غیر بهینه، که نقاط زیادی برای بهبود دارد، قادر است تا روش‌های سنتی مبتنی بر عبارت سیستم SMT را شکست دهد [1].

۲ مفاهیم اولیه

در این قسمت پیرامون سه مفهوم اصلی گزارش پیشرو، یعنی مدل زبانی (LM)^{۱۵}، شبکه‌های عصبی مکرر و ترجمه ماشینی عصبی، به‌صورت مختصر توضیحاتی ارایه می‌گردد.

^{۱۳} neural machine translation

^{۱۴} statistical machine translation

^{۱۵} language model

۲-۱- مدل زبانی

LM یک مفهوم پایه در NLP است که امکان پیش‌بینی نشانه بعدی در یک توالی را فراهم می‌کند. به بیان دقیق‌تر LM عبارت است از یک توزیع احتمالی روی یک توالی از نشانه‌ها (اغلب واژه‌ها) که احتمال وقوع یک توالی داده شده را مشخص می‌کند. در نتیجه می‌توان بین چندین توالی داده شده برای مثال چند جمله، آن را که محتمل‌تر است، انتخاب کرد [5]. LM برای توالی $x = \langle x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(n)} \rangle$ عبارت است از:

$$p(x) = \prod_{t=1}^n p(x^{(t)} | x^{(<t)}) \quad (1)$$

مدل‌های سنتی n-gram برای غلبه بر چالش‌های محاسباتی، با استفاده از فرض مارکوف رابطه (۱) را به در نظر گرفتن تنها n-1 نشانه قبلی محدود می‌کنند. به همین دلیل برای توالی‌های طولانی (بیشتر از ۴ یا ۵ نشانه) و دیده نشده مناسب نیستند. مدل‌های زبانی عصبی (NLMS)^{۱۶} که بر مبنای شبکه‌های عصبی عمل پیش‌بینی واژه بعدی را انجام می‌دهند، در ابتدا برای کمک به n-gram با آنها ترکیب شدند که منجر به ایجاد پیچیدگی‌های زیادی شد؛ در حالی که مشکل توالی‌های طولانی همچنان وجود داشت [5]. اخیراً اما، معماری‌های جدیدی برای LM که کاملاً بر اساس DNNها است، ایجاد شده‌اند. سنگ‌بنای این مجموعه معماری‌ها RNNها بوده که در بخش بعدی معرفی می‌شوند.

۲-۲- شبکه‌های عصبی مکرر

RNNها کلاسی از شبکه‌های عصبی هستند که به صورت یک **گراف جهت‌دار دوری** بیان می‌شوند. به عبارت دیگر ورودی هر یک از لایه‌ها (های) پنهان یا خروجی علاوه بر خروجی لایه قبل، شامل ورودی از مرحله قبل به صورت بازخورد نیز می‌شود. شکل (۲) یک RNN را نشان می‌دهد. همانطور که پیداست، لایه پنهان از مراحل قبلی هم بازخورد می‌گیرد. در هر مرحله زمانی t از

^{۱۶}neural language models

می‌شود. در حالت کلی معادله‌های بروزرسانی (گذرجلو^{۱۷}) یک RNN در t عبارتند از [2]:

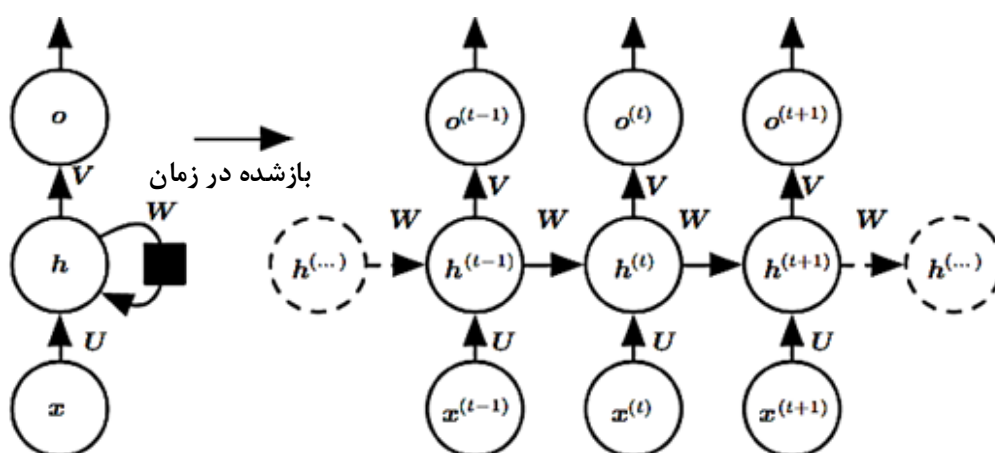
$$a^{(t)} = Ux^{(t)} + Wh^{(t-1)} + b, \quad (۲)$$

$$h^{(t)} = \Phi(a^{(t)}), \quad (۳)$$

$$o^{(t)} = Vh^{(t)} + c, \quad (۴)$$

$$\hat{y}^{(t)} = \text{softmax}(o^{(t)}), \quad (۵)$$

که در آن بردارهای b و c بایاس و ماتریس‌های U, V, W به ترتیب وزن یال‌های لایه ورودی به پنهان، پنهان به خروجی و پنهان به پنهان، تشکیل‌دهنده مجموعه پارامترهای شبکه هستند. Φ تابع انگیزش است که معمولاً یکی از توابع ReLU ^{۱۸} یا سیگموید^{۱۹} انتخاب می‌شود. لایه آخر را نیز تابع بیشینه هموار^{۲۰} تشکیل می‌دهد که احتمال وقوع هر نشانه خروجی را مشخص می‌کند.

شکل (۲) گراف محاسباتی مربوط به یک نوع RNN که یک توالی ورودی از مقادیر x را به یک توالی خروجی از مقادیر o نگاشت می‌کند. فرض شده است که خروجی o احتمالات نرمال نشده است، بنابراین خروجی واقعی شبکه یعنی \hat{y} از اعمال تابع بیشینه هموار روی o حاصل می‌شود. چپ: RNN به صورت یال بازگشتی. راست: همان شبکه به صورت باز شده در زمان، به نحوی که هر گره با یک برچسب زمانی مشخص شده است [2].

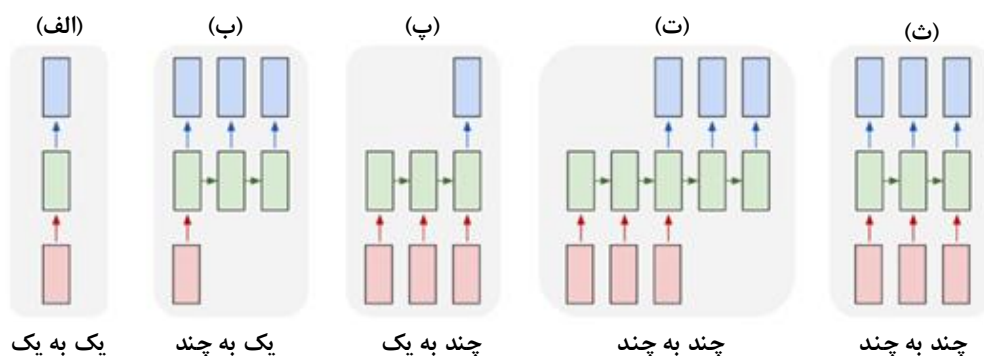
^{۱۷} forward pass

^{۱۸} rectified linear unit

^{۱۹} sigmoid

^{۲۰} softmax function

در شکل (۲)، RNN با یک لایه پنهان نشان داده شده است. اما می‌توان RNN ژرف با چندین لایه پنهان نیز داشت. همچنین طول توالی‌های ورودی و خروجی می‌تواند بسته به مسئله مورد نظر متفاوت باشد. karpathy [6] RNN‌ها را از منظر طول توالی ورودی و طول توالی خروجی به چند دسته تقسیم‌بندی کرده است. شکل (۳) این دسته‌بندی را نشان می‌دهد.

شکل (۳) طرح‌واره‌ای از حالت‌های مختلف RNN. (الف): شبکه عصبی استاندارد، (ب): شبکه یک به چند، (پ): شبکه چند به یک، (ت) و (ث): شبکه‌های چند به چند [6].

تصویر karpathy از حالت‌های مختلف RNN بعد از انتشار مقاله منتخب در این گزارش می‌باشد؛ با این حال در بخش ۴ خواهیم دید که چگونه می‌توان از ترکیب این طرح‌ها نیز برای ایده معماری توالی‌به‌توالی الهام گرفت.

۲-۳- ترجمه ماشینی عصبی

به‌طور کلی MT را می‌توان با یک LM که به جمله زبان مبدأ مشروط شده است، مدل‌سازی کرد. بر همین اساس NMT را می‌توان یک مدل زبانی مکرر در نظر گرفت که مستقیماً احتمال شرطی $p(y|x)$ را در ترجمه جمله زبان مبدأ $x = \langle x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(n)} \rangle$ به جمله زبان مقصد $y = \langle y^{(1)}, y^{(2)}, \dots, y^{(m)} \rangle$ مدل می‌کند. دقت شود که طول جمله مبدأ یعنی n و جمله مقصد یعنی m الزاماً برابر نیست. بنابراین در NMT هدف محاسبه این احتمال و سپس استفاده از آن در تولید جمله به زبان مقصد، هر دو به کمک DNN‌ها است [5].

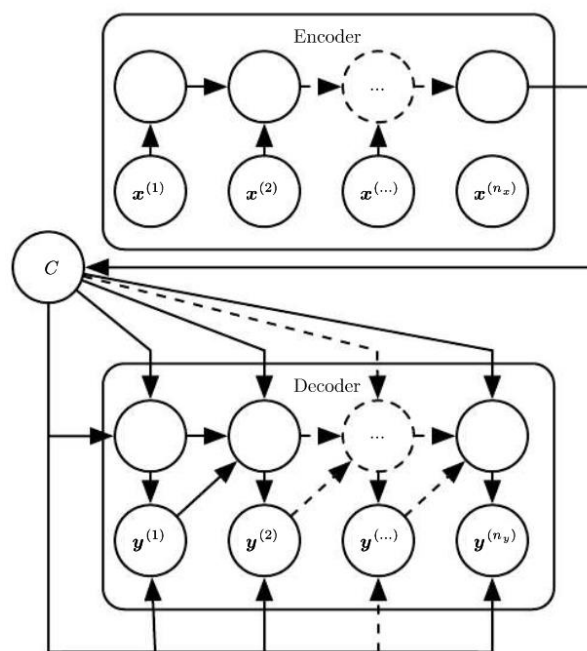
۳ کارهای مرتبط

کارهای زیادی در زمینه NLMs انجام شده است. در بیشتر این کارها از شبکه‌های عصبی روبه‌جلو یا مکرر استفاده شده و کاربرد آن معمولاً در یک وظیفه MT با امتیازدهی مجدد n فهرست بهتر^{۲۱}، اعمال شده و نتایج آن معمولاً نشان از بهبود امتیازهای قبلی داشته است [1].

اخیراً کارهایی در زمینه فشردن اطلاعات زبان مبدأ در NLM انجام شده است. برای نمونه Auli و همکاران [7] NLM را با مدل عنوان^{۲۲} جمله ورودی ترکیب کرده‌اند که نتایج بهبود بخشی داشته است. کار انجام شده در مقاله [1] به کار [8] بسیار نزدیک است. در مقاله [8] نویسندگان برای اولین بار توالی ورودی را در یک بردار فشرده کرده و سپس آن را به توالی خروجی تبدیل کردند. البته در این کار، برای تبدیل توالی به بردار، از CNNs استفاده شده که ترتیب واژه‌ها را حفظ نمی‌کند. چو و همکاران [9] یک معماری شبه LSTM را برای نگاشت توالی ورودی به بردار و سپس استخراج توالی خروجی و نهایتاً ترکیب آن با SMT استفاده کرده‌اند. معماری آنها از دو RNN با عنوان‌های کدگذار و کدگشا تشکیل شده که RNN اول وظیفه تبدیل یک توالی با طول متغیر به یک بردار با طول ثابت را قابل یک سلول زمینه c دارد و RNN دوم وظیفه تولید توالی خروجی را با لحاظ کردن c و نماد شروع جمله مقصد بر عهده دارد. معماری پیشنهادی آنها تحت عنوان کلی RNN کدگذار-کدگشا در شکل (۴) نشان داده شده است. چون آنها از LSTM استفاده نکرده و بیشتر تلاش خود را معطوف به ترکیب این روش با مدل‌های قبلی SMT کرده‌اند، برای توالی‌های ورودی و خروجی طولانی همچنان مشکل عدم حفظ حافظه وجود دارد.

Bahdanau و همکاران [10] یک روش ترجمه مستقیم با استفاده از شبکه عصبی پیشنهاد داده‌اند که از سازوکار *attention* برای غلبه بر کارآمدی ضعیف روش [9] روی جملات طولانی استفاده می‌کند و به نتایج مطلوبی دست یافتند.

^{۲۱}n-best list
^{۲۲}topic model

شکل (۴) مدل RNN کدگذار-کدگشا، که برای یادگیری تولید توالی خروجی $\langle y^{(1)}, \dots, y^{(n_y)} \rangle$ از روی توالی ورودی $\langle x^{(1)}, \dots, x^{(n_x)} \rangle$ به کار می رود [2].

۴ مدل توالی به توالی

در مدل توالی به توالی از دو RNN با واحدهای LSTM استفاده شده است. هدف LSTM در اینجا تخمین احتمال شرطی $p(\langle y^{(1)}, y^{(2)}, \dots, y^{(m)} \rangle | \langle x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(n)} \rangle)$ است که قبلا هم دیده بودیم (بخش ۲-۳). LSTM این احتمال شرطی را ابتدا با اقتباس بازنمایی بعد ثابت v برای توالی ورودی $\langle x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(n)} \rangle$ از آخرین مقدار حالت پنهان و در ادامه با محاسبه احتمال $\langle y^{(1)}, y^{(2)}, \dots, y^{(m)} \rangle$ از رابطه استاندارد مطرح در LM (رابطه (۱)) و در نظر گرفتن v برای حالت پنهان آغازین به صورت داده شده در رابطه زیر، حساب می کند:

$$p(\langle y^{(1)}, \dots, y^{(m)} \rangle | \langle x^{(1)}, \dots, x^{(n)} \rangle) = \prod_{t=1}^m p(y^{(t)} | v, y^{(1)}, \dots, y^{(t-1)}) \quad (۶)$$

در رابطه (۶) هر توزیع احتمالی $p(y^{(t)} | v, y^{(1)}, \dots, y^{(t-1)})$ به وسیله یک تابع بیشینه هموار روی همه واژه های داخل واژه نامه بازنمایی می شود. برای LSTM از روابط [11] استفاده شده

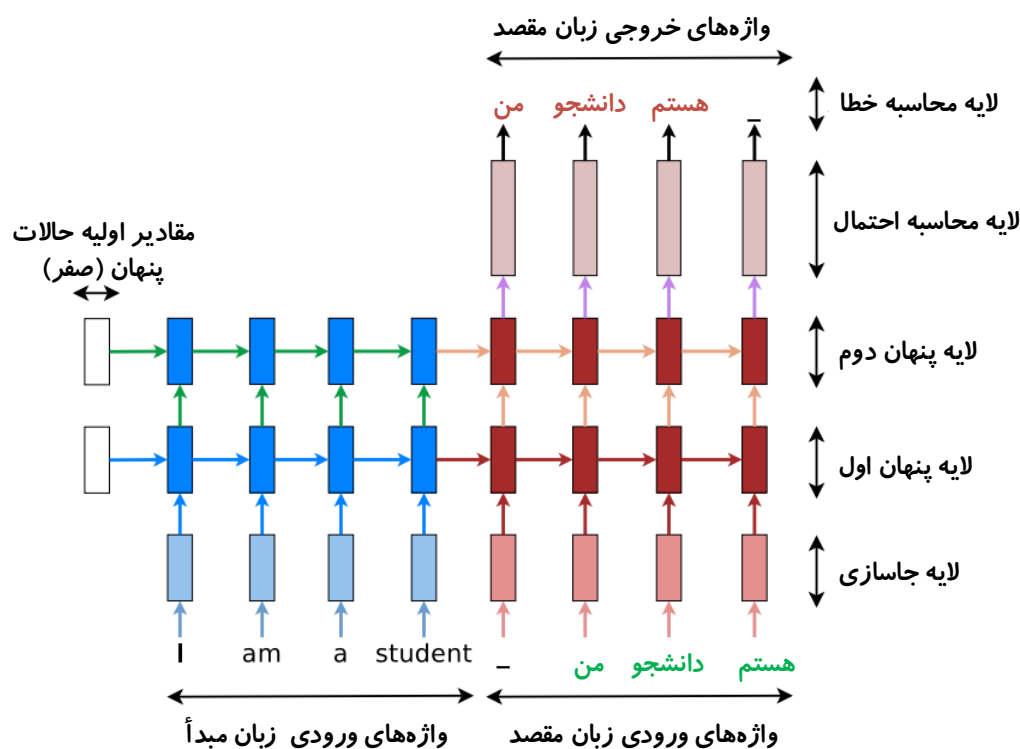
است. هر جمله در این مدل نیاز است تا با یک علامت خاص مثل $\langle \text{EOS} \rangle$ خاتمه یابد. این امر مدل را قادر می‌سازد تا بتواند توزیع احتمالی را روی توالی با هر طول دلخواهی تعریف کند. شمای کلی مدل در شکل (۱) نشان داده شده است. در این شکل LSTM بازنمایی توالی ورودی $\langle 'A', 'B', 'C', \text{EOS} \rangle$ را حساب و سپس از این بازنمایی برای محاسبه احتمال توالی خروجی $\langle 'W', 'X', 'Y', 'Z', \text{EOS} \rangle$ استفاده می‌کند. در عین حال این مدل را می‌توان ترکیبی از قسمت‌های پ و ت شکل (۳) دانست.

مدل پیاده‌سازی شده در عمل از سه جنبه با مدل معرفی شده در بالا تفاوت دارد. اول، از دو LSTM جداگانه استفاده شده است: یکی برای توالی ورودی و دیگری برای توالی خروجی؛ زیرا، انجام این کار پارامترهای مدل را با هزینه محاسباتی اندکی، به تعداد بسیار زیادی افزایش می‌دهد. دوم اینکه LSTM‌های ژرف به شکل قابل توجهی LSTM‌های سطحی را شکست می‌دهند، به همین دلیل LSTM با ژرفای چهار لایه به کار گرفته شده است. سوم اینکه نویسندگان در این مقاله یافته‌اند که وارون کردن توالی ورودی در سرعت همگرایی آموزش شبکه و نیز دقت پیش‌بینی آن تأثیر شگرفی ایفا می‌کند. بنابراین به جای نگاشت مستقیم توالی $\langle a, b, c \rangle$ به توالی $\langle \alpha, \beta, \gamma \rangle$ ، LSTM برای نگاشت $\langle c, b, a \rangle$ به $\langle \alpha, \beta, \gamma \rangle$ آموزش داده می‌شود که در آن $\alpha \beta \gamma$ ترجمه متناظر با $a b c$ است. توجیه اثر این پدیده آن است که در نگاشت به روش وارون ابتدای عبارت‌ها که متناظر با یکدیگر هستند به هم نزدیک شده و این امر سبب زودتر همگرا شدن الگوریتم SGD و نزدیک شدن به مقادیر بهینه می‌شود [1].

۴-۱- آموزش شبکه

مدل توالی‌به‌توالی پس از معرفی توسط Sutskever و همکاران [1]، بارها و بارها تا به امروز مورد ارجاع دیگران قرار گرفته و تبدیل به یک مدل مرجع در NMT شده است. این مدل در رساله دکتری آقای Luong [5] به تفصیل و همراه با برخی اصلاحات توضیح داده شده است. در این بخش به برخی جزئیات آموزش شبکه مدل توالی‌به‌توالی می‌پردازیم.

شکل (۵) یک نمایش دقیق‌تر از مدل ذکر شده در شکل (۱) را نشان می‌دهد. آموزش شبکه بدین نحو است: ابتدا جمله زبان مقصد، سمت راست جمله متناظر خود در زبان مبدأ قرار داده می‌شود. نشان ‘-‘ نقش <EOS> را دارد که البته می‌تواند پایان جمله مبدأ یا آغاز جمله مقصد را مشخص کند. بنابراین به هر کدام از دو گروه قابل تعلق است. LSTM سمت چپ یا همان شبکه کدگذار، در هر مرحله زمانی یک واژه از جمله زبان مبدأ را خوانده پس از تبدیل به نمایش مناسب حالت داخلی لایه پنهان را بروزرسانی می‌کند. در مرحله پردازش آخرین واژه مقادیر لایه‌های پنهان بردار ثابت v که اکنون نماینده کل جمله ورودی زبان مبدأ است را تشکیل می‌دهد. سپس LSTM دوم یا شبکه کدگشا اولین واژه زبان مقصد را به همراه بردار v ، به‌عنوان ورودی دریافت می‌کند و پیشبینی خود را انجام می‌دهد. برچسب واقعی این داده در واقع واژه بعدی در جمله زبان مقصد است. پس از مقایسه و محاسبه خطا، الگوریتم پس‌انتشار روی هر دو شبکه با شروع از شبکه کدگشا اجرا می‌شود و پارامترها را در خلاف جهت گرادیان تنظیم می‌کند. این روند تا پایان یافتن جمله زبان مقصد ادامه پیدا می‌کند. البته در عمل ممکن است ورودی به صورت یک دسته^{۲۳} به شبکه داده شود.

شکل (۵) نمایش نحوه آموزش مدل توالی به توالی روی وظیفه NMT [5].

در مرحله آزمون به جای مقایسه با برچسب و محاسبه خطا فقط احتمال آمدن واژه بعدی محاسبه و واژه از روی واژگان پیدا می‌شود. سپس خروجی مرحله t به عنوان ورودی مرحله $t+1$ به شبکه کدگشا داده می‌شود. این روش اصطلاحاً teacher forcing نامیده می‌شود [2].

۴-۱-۲- جزئیات آموزش شبکه

در مقاله [1] از LSTM ژرف با چهار لایه و ۱۰۰۰ سلول حافظه در هر لایه استفاده شده است. همچنین اندازه واژگان ورودی ۱۶۰ هزار و اندازه واژگان خروجی ۸۰ هزار کلمه است. حاصل کار یک شبکه LSTM با مجموع ۳۸۰ میلیون پارامتر بوده که ۶۴ میلیون آن اتصالات برگشتی هستند. دیگر جزئیات پارامترها و آموزش شبکه عبارتند از:

- پارامترها با مقادیر تصادفی از توزیع یکنواخت در بازه $[-0.08, 0.08]$ مقداردهی اولیه شده‌اند.
- برای آموزش از SGD استاندارد با نرخ یادگیری ۰,۷ استفاده شده است. بعد از گذشت پنج دوره^{۲۴}، نرخ یادگیری در هر نیم‌دور، نصف می‌شود. تعداد کل دوره‌های آموزش برابر ۷,۵ بوده است.
- گرادیان بر روی دسته‌های ۱۲۸ تایی از توالی‌ها محاسبه شده و به اندازه دسته، یعنی ۱۲۸، تقسیم می‌شود.
- هرچند LSTM‌ها از معضل میرایی گرادیان^{۲۵} رنج نمی‌برند، اما ممکن است مشکل انفجار گرادیان^{۲۶} را داشته باشند. بنابراین محدودیت سختی بر مقدار نورم گرادیان اعمال می‌شود به این نحو که هنگامی که نورم از مقدار آستانه‌ای بیشتر شد، مجدداً تنظیم شود. برای هر دسته در مجموعه آموزش مقدار $s = \|g\|_2$ محاسبه می‌شود که در آن g مقدار گرادیان پس از تقسیم بر ۱۲۸ است. اگر $s > 5$ شد آنگاه قرار داده می‌شود: $g = \frac{5g}{s}$.

^{۲۴} epoch

^{۲۵} vanishing gradient

^{۲۶} exploding gradient

- جملات مختلف طول‌های مختلفی دارند. بیشتر آنها کوتاه هستند (طولی بین ۲۰ تا ۳۰ دارند) اما برخی از آنها طولانی هستند (طولی بیشتر از ۱۰۰ دارند)؛ بنابراین دسته‌های ۱۲۸ تایی از جملات که تصادفی انتخاب می‌شوند تعداد کمی جمله طولانی داشته و تعداد زیادی جمله کوتاه و در نتیجه سبب می‌شود تا بیشتر محاسبات داخل هر دسته هدر روند. برای غلبه بر این موضوع سعی شده است همه جملات داخل یک دسته طول تقریباً مساوی داشته باشند. این امر انجام محاسبات را تا ۲ برابر تسریع کرده است.

۵ آزمایش‌ها

روش یادگیری توالی به توالی معرفی شده روی وظیفه ترجمه ماشینی انگلیسی به فرانسوی در دو حالت مختلف آزمایش گردیده است. در حالت اول مدل، برای ترجمه مستقیم جملات انگلیسی به فرانسوی به کار گرفته شده و در حالت دوم برای امتیاز دهی مجدد n فهرست بهتر از جملات در وظیفه SMT استفاده شده است. در این قسمت نتایج آزمایش‌های انجام گرفته در قالب امتیازهای ترجمه کسب شده، نمونه جملات ترجمه شده و بلاخره مصورسازی بازنمایی جملات ورودی، بیان شده است.

۵-۱- پیاده‌سازی

پیاده‌سازی مدل اولیه با C++ انجام شده است. این پیاده‌سازی از LSTM ژرف با پیکربندی شرح داده شده در بخش ۴-۱-۲ روی یک GPU، تقریباً ۱۷۰۰ واژه بر ثانیه را پردازش می‌کند. این سرعت بسیار پایین است. برای این منظور مدل به صورت موازی شده روی ۸ عدد GPU اجرا می‌شود. هر لایه از LSTM روی یک GPU اجرا شده و فعالیت‌های خود را به محض محاسبه به GPU یا لایه بعدی می‌دهد. چون مدل چهار لایه دارد، چهار GPU دیگر برای موازی‌سازی پیشینه هموار استفاده شده‌اند بنابراین هر GPU مسئول محاسبه یک ضرب ماتریسی (ماتریس با اندازه 2000×1000) است. نتیجه حاصل از این موازی‌سازی در سطح GPU، رسیدن به

سرعت پردازش ۶۳۰۰ واژه بر ثانیه است. فرایند آموزش در این شیوه پیاده‌سازی، ۱۰ روز به طول انجامید [1].

علاوه بر پیاده‌سازی اولیه، پیاده‌سازی‌های دیگری نیز از این مدل در زبان‌ها و چهارچوب‌های مختلف ارایه شده است؛ از جمله دو پیاده‌سازی خوب با زبان پایتون و روی چهارچوب‌های کاری Tensorflow و Keras. پیاده‌سازی Tensorflow سازوکارهای جدیدتر مثل سازوکار *attention* را نیز اضافه کرده است [12]. پیاده‌سازی Keras هم به جای واژه، در سطح کاراکتر انجام شده است [13].

۵-۲- جزئیات مجموعه داده

این قسمت در فاز دوم تکمیل می‌گردد.

۵-۳- کدگشایی و امتیازدهی مجدد

این قسمت در فاز دوم تکمیل می‌گردد.

۵-۴- وارون‌سازی جملات مبدأ

این قسمت در فاز دوم تکمیل می‌گردد.

۵-۵- ارزیابی نتایج

این قسمت در فاز دوم تکمیل می‌گردد.

۵-۶- کارآمدی روی جملات طولانی

این قسمت در فاز دوم تکمیل می‌گردد.

۵-۷- تحلیل مدل

این قسمت در فاز دوم تکمیل می‌گردد.

۶ نتیجه‌گیری و کارهای آتی

این قسمت در فاز دوم تکمیل می‌گردد.

مراجع

- [1] Q. V. Le Ilya Sutskever, Oriol Vinyals, I. Sutskever, O. Vinyals, and Q. V. Le, “Sequence to sequence learning with neural networks,” *Nips*, pp. 1–9, 2014.
- [2] I. Goodfellow, Y. Bengio, and A. Courville, *Deep learning*. MIT Press, 2016.
- [3] “ACL 2014 ninth workshop on statistical machine translation.” [Online]. Available: <http://www.statmt.org/wmt14/medical-task/index.html>. [Accessed: 13-Nov-2017].
- [4] “Tab-delimited bilingual bentence pairs from the tatoeba project (good for anki and similar flashcard applications).” [Online]. Available: <http://www.manythings.org/anki/>. [Accessed: 13-Nov-2017].
- [5] M. T. Luong, “Meural machine translation,” Stanford university, 2016.
- [6] A. Karpathy, “Connecting images and natural language,” Stanford University, 2016.
- [7] M. Auli, M. Galley, C. Quirk, and G. Zweig, “Joint language and translation modeling with recurrent neural networks.,” *Emnlp*, no. October, pp. 1044–1054, 2013.
- [8] N. Kalchbrenner and P. Blunsom, “Recurrent continuous translation models,” *Emnlp*, no. October, pp. 1700–1709, 2013.
- [9] K. Cho *et al.*, “Learning phrase representations using RNN encoder-decoder for statistical machine translation,” 2014.
- [10] D. Bahdanau, K. Cho, and Y. Bengio, “Neural machine translation by jointly learning to align and translate,” pp. 1–15, 2014.
- [11] A. Graves, “Generating sequences with recurrent neural networks,” pp. 1–43, 2013.
- [12] M.-T. Luong, E. Brevdo, and R. Zhao, “Neural machine translation (seq2seq) tutorial,” <https://github.com/tensorflow/nmt>, 2017.
- [13] “Sequence to sequence example in Keras (character-level),” 2017. [Online]. Available: https://github.com/fchollet/keras/blob/master/examples/lstm_seq2seq.py. [Accessed: 13-Nov-2017].

واژه‌نامه

واژه‌نامه فارسی به انگلیسی

معادل انگلیسی	واژه‌ی فارسی
Exploding Gradient	انفجار گرادیان
Supervised	بانظارت
Softmax Function	تابع بیشینه هموار
Natural Language Processing	پردازش زبان طبیعی
Backpropagation	پس‌انتشار
Machine Translation	ترجمه ماشینی
Statistical Machine Translation	ترجمه ماشینی آماری
Neural Machine Translation	ترجمه ماشینی عصبی
Speech Recognition	تشخیص گفتار
Sequence	توالی
Long-Short Term Memory	حافظه کوتاه مدت بلند
Epoch	دوره
Convolutional Neural Network	شبکه عصبی پیچشی
Deep Feed-forward Neural Network	شبکه عصبی رو به جلو ژرف
Deep Neural Network	شبکه عصبی ژرف
Recurrent Neural Network	شبکه عصبی مکرر
Forward Pass	گذر جلو
Language Model	مدل زبانی
Neural Language Model	مدل زبانی عصبی
Vanishing Gradient	میرایی گرادیان

**Iran University of Science and Technology
School of Computer Engineering**

**A Survey of Sequence-to-Sequence Architectures
with Neural Networks**

A Project Submitted in IUST NLP Course

By:
Morteza Zakeri Nasrabadi

Instructor:
Dr. Behrouz Minaei

November 2017